

मौद्रिक नीति सञ्चालन तथा उपकरण

५६. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि मौद्रिक नीति सञ्चालनका निम्ति समकक्षीको दायरा फराकिलो पारिएको छ। यसअघि वाणिज्य बैंकहरू मात्र समकक्षी रहने गरेकोमा अबदेखि विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई पनि सो हैसियत दिइने छ। मौद्रिक नीतिको सञ्चालनका लागि समकक्षीको रूपमा लिइएका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई दिइँदै आएको दुई किसिमको विशेष सुविधालाई निरन्तरता दिइने छ। पहिलो सुविधा, समकक्षीको रूपमा यस बैंकले मौद्रिक उपकरणको रूपमा दोस्रो खुला बजार कारोबार वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीसँग मात्र सञ्चालन गर्नेछ। दोस्रो सुविधा, नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा अल्पकालीन स्थायी तरलता सुविधा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई मात्र दिइने छ। मौद्रिक नीति सञ्चालन गर्दा समकक्षीको हैसियतले सहयोग गर्नु र जवाफदेही ढङ्गले प्रस्तुत हुनु भनेर उपरोक्त दुई विशेष सुविधा वाणिज्य बैंक, विकास बैंक र वित्त कम्पनीलाई मात्र दिएको हो। यसभन्दा अगाडि दोस्रो खुला बजार कारोबार र स्थायी तरलता सुविधा वाणिज्य बैंकहरूलाई मात्र दिइएको थियो। यी उपरोक्त सुविधा पाउन यस बैंकले जारी गरेको एकीकृत निर्देशनहरूमा उल्लेखित तथ्याङ्क तोकिएको ढाँचा र समयमा नियमित रूपमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ। यस नयाँ व्यवस्थाबाट मौद्रिक नीति कार्यान्वयनको प्रभावकारिता बढ्ने यस बैंकको विश्वास छ।
५७. वाणिज्य बैंकहरूसँगको अनिवार्य नगद अनुपात बाहेकको अधिक तरलतालाई मौद्रिक नीतिको सञ्चालन लक्ष्यको रूपमा लिइने व्यवस्थालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि यथावत् कायम गरिएको छ। तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाको माध्यमबाट वाणिज्य बैंकहरूसँगको अधिक तरलताको प्रक्षेपण गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइने छ। यसका साथै वाणिज्य बैंकहरूबाट उनीहरूसँग रहेको निक्षेप, कर्जा तथा नगद मौज्जातसम्बन्धी विवरण मगाई यस बैंकले तरलता स्थितिको अनुगमन गर्ने व्यवस्थालाई समेत चालू आर्थिक वर्षमा निरन्तरता दिइने छ।
५८. मौद्रिक नीतिको प्रमुख उपकरणको रूपमा खुला बजार कारोबारलाई लिइने छ। आवश्यकताअनुसार सोभै खरिद बोलकबोल (Outright purchase auction) तथा रिपो बोलकबोल र सोभै बिक्री बोलकबोल (Outright sale auction) तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल जस्ता खुला बजार उपकरणहरूको माध्यमबाट तरलता प्रवाह र प्रशोचन गरी मौद्रिक व्यवस्थापन गरिने छ।
५९. खुला बजार कारोबार उपकरणहरूमध्ये सोभै बिक्री तथा सोभै खरिद बोलकबोल बहु मूल्यमा गरिने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरिएको छ। रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोल बहु ब्याजदर बोलकबोलमा सञ्चालन गरिने व्यवस्थालाई निरन्तरता दिइने छ। आवश्यकताअनुसार खुला बजार कारोबार कुनै पनि कार्यालय दिनमा गरिने छ। खुला बजार कारोबार नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्समा गरिने छ। रिपो तथा रिभर्स रिपो बोलकबोलको अधिकतम २८ दिने अवधिलाई यथावत् कायम गरिएको छ।
६०. अन्तिम ऋणदाताको सुविधा र वाणिज्य बैंकहरूको नगद व्यवस्थापनका लागि खुला बजार कारोबार सञ्चालन गरिने छैन। तसर्थ, खुला बजार कारोबार वाणिज्य बैंकहरूको पहलमा नभई यस बैंकको पहलमा मात्र सञ्चालन गरिने छ। यस बैंकले खुला बजार कारोबारको

लागि पहल गर्दा मौद्रिक नीतिका उद्देश्यहरूको अवस्था र तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनाले इङ्गित गर्ने परिणामलाई मुख्य आधारको रूपमा लिने छ ।

६१. मुद्रास्फीति, विभिन्न किसिमका सम्पत्तिको मूल्य (Asset prices) मा देखिएको चापको स्थिति र बजेट घाटाको विस्तारले समष्टिगत अर्थतन्त्रमा आउन सक्ने असन्तुलनलाई सन्तुलनमा ल्याउन मौद्रिक कडाई (Monetary tightening) को सङ्केतको रूपमा कुल स्वदेशी निक्षेपमा लगाउँदै आएको अनिवार्य नगद अनुपात विद्यमान ५.० प्रतिशतबाट ५.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ । यस नीतिगत परिवर्तनबाट रू १ अर्ब ९२ करोड तरलता व्यवस्थापन हुनेछ ।
६२. नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ ले यस बैंकसँग खाता रहेका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई उक्त ऐनमा उल्लेखित जायजेथाको सुरक्षणमा बढीमा ६ महिनाको लागि डिस्काउण्ट कारोबार सुविधा र कर्जा तथा पुनर्कर्जा प्रदान गर्नसक्ने उल्लेख गरेको छ । नेपाल सरकारले अनुरोध गरेको खण्डमा असाधारण अवस्थामा बढीमा एक वर्षसम्मका लागि वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई अन्तिम ऋणदाता सुविधा दिन सकिने व्यवस्था छ । उक्त ऐनले यस्तो ऋण सुविधाको शर्त तथा प्रक्रिया यस बैंकले निर्धारण गरेबमोजिम रहने उल्लेख गरेको छ । वित्तीय बजारभित्रैबाट (अन्तरबैंक) र खुला बजार तथा स्थायी तरलता सुविधाबाट आवश्यक तरलता आपूर्ति हुन सकेन भने यस बैंकसँग खाता रहेका वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई बढीमा ६ महिनाको लागि बैंकदरमा अन्तिम ऋण दाता सुविधा दिइने छ । यस बैंकमा अनिवार्य नगद अनुपात कायम गर्नको लागि राखेको नगद मौज्जात, नेपाल सरकारको ऋणपत्र र असल कर्जाको धितोमा यो सुविधा दिइने छ । यो ऋण सुविधा लिंदा ६ महिनाभित्र आवश्यक मात्रामा तरलता कायम गर्न यस बैंकले तोकेका सर्तहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । यो सुविधाको दुरुपयोग नहोस् भन्ने र मौद्रिक नीतिको कडा अडानलाई सङ्केत गर्ने उद्देश्यले विद्यमान बैंकदर ६.२५ प्रतिशतलाई ६.५ प्रतिशत कायम गरिएको छ ।
६३. नेपाली निर्यातको स्थिति सन्तोषजनक नरहेकोले नेपाली निर्यातको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बढाउन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले नेपाली मुद्रामा प्रवाह हुने निर्यात पुनर्कर्जादरलाई साविकको २.५ प्रतिशतबाट घटाई २.० प्रतिशत कायम गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधा उपयोग गरी सम्बन्धित ऋणीलाई ऋण प्रवाह गर्दा ५.० प्रतिशत भन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन् । वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनर्कर्जाको ब्याजदर प्रचलित लाइवोरमा (libor rate) ०.२५ बिन्दु प्रतिशत थपेर कायम गरिने छ ।
६४. आर्थिक वर्ष २०५८/५९ देखि शुरू गरिएको रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइनेछ । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि साविकको शर्तअनुसार रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा सुविधा रू २ अर्ब प्रदान गर्न सकिने व्यवस्था यथावत् कायम गरिएको छ । यो सुविधामा लिइने पुनर्कर्जादर १.५ प्रतिशत यथावत् कायम गरिएको छ । यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सम्बन्धित ग्राहकबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी ब्याज लिन पाउने छैनन् ।
६५. आर्थिक वर्ष २०६१/६२ देखि वाणिज्य बैंकहरूलाई नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको धितोमा प्रदान गरिँदै आएको स्थायी तरलता सुविधालाई आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा पनि निरन्तरता दिइएको छ । मौद्रिक नीतिको उद्देश्य प्राप्तिका लागि नभई आन्तरिक भुक्तानी प्रणालीमा आउन सक्ने जोखिमलाई सम्बोधन गर्ने उद्देश्यले व्यवस्था गरिएको यो

सुविधा वाणिज्य बैंकहरूको पहलमा उपलब्ध गराइने छ । यो सुविधाको समयावधि अधिकतम पाँच दिन यथावत् कायम गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूले यो सुविधाअन्तर्गत यस बैंकबाट आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा रू ४७ अर्ब कर्जा उपयोग गरेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रू १०३ अर्ब ८३ करोड उपयोग गरेको माथि उल्लेख भइसकेको छ । ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्रको दोस्रो बजार विकास हुन नसकेकोले पनि वाणिज्य बैंकहरूले स्थायी तरलता सुविधा अत्यधिक रूपले उपयोग गर्दै आएका छन् ।

६६. स्थायी तरलता सुविधा अन्तिम सुरक्षा कवचको रूपमा उपयोग हुनुपर्नेमा पहिलो (तरलता सुविधा) सुरक्षा कवचको रूपमा उपयोग भइरहेको छ । यो सुविधाको अत्यधिक उपयोगले अर्थतन्त्रमा पर्नसक्ने दुःपरिमाणलाई रोक्न र अन्तरबैंक मुद्रा बजारलाई प्रोत्साहन गर्न स्थायी तरलता सुविधामा लगाउँदै आएको पेनाल ब्याजदर साविकको २.० प्रतिशतबाट ३.० प्रतिशत कायम गरिएको छ । पछिल्लो ९१-दिने ट्रेजरी बिल्सको औसत ब्याजदर वा विगत एक महिनाभित्रको पछिल्लो रिपो बोलकबोल ब्याजदर, जुन अधिकतम छ, त्यसमा पेनाल ब्याजदर थपेर स्थायी तरलता सुविधा ब्याजदर गणना गर्ने विधि यथावत् कायम गरिएको छ ।
६७. नयाँ सञ्चालनमा आएका वाणिज्य बैंकहरूसँग नेपाल सरकारको ट्रेजरी बिल्स र विकास ऋणपत्र आवश्यक मात्रामा हुन नसक्ने स्थितिलाई दृष्टिगत गरी स्थायी तरलता सुविधा सीमा विद्यमान ७५ प्रतिशतबाट ९० प्रतिशत कायम गरिएको छ ।